

прегледни рад
достављен: 6. 4. 2022.
прихваћен за објављивање: 10. 10. 2022.
УДК 34(091)

Вукашин СТАНОЈЛОВИЋ*

НАСТАНАК *ACTIO FUNERARIA*¹

Апстракт

Римска сахрана је имала карактер светковине која је требало да осигура мирну транзицију душе умрлог у вечност. Међутим, рађала је и обавезе у овоземаљском животу, за оне који су били дужни да је обаве, али и права за оне који су је организовали, иако то нису били обавезни. Како би се осигурало да они не сносе терет трошкова сахране, претор је створио посебно процесно средство *actio funeraria*, које је омогућавало организатору сахране да надоканди издатке које је имао поводом њене организације. Циљ рада је да истражи разлоге који су довели до настанка те тужбе, као и да покуша да одреди када је она настала.

Рад користи језичко, историјско и системско тумачење текстова D.11.7.12.2–3, D.11.7.14.2. и D.11.7.14.11–13.

Кључне речи: *Actio funeraria*. *Actio negotiorum gestorum*. *Actio de dolo*. Накнада трошкова сахране. Епидемија.

1. УВОД

Животни век Римљана био је значајно краћи у односу на данашњи. Ратови, епидемије и примитивна медицина, допринели су томе да смрт постане једно од централних питања у животу сваке особе.² Моменат који је означавао

* Сарадник у настави, Правни факултет, Универзитет у Београду, vukasinstantojlovic@gmail.com.

¹ Чланак је донекле измењен приступни рад на докторским студијама, брањен 26.1.2022. године на Универзитету у Београду – Правном факултету.

² Бодел сматра да је годишња стопа морталитета била приближно 40 на 1000, што у просеку износи 30 000 смрти годишње или 80 дневно. Смртност новорођенчади је била веома висока, а савремене процене говоре да 50% деце није доживело десети рођендан. Недавна ископавања на некрополи из царског доба у римском *suburbium Quarto Carrabelle del Prete* откривају да је скоро 60% деце умрло пре него што су достигли шести рођендан; само у првој години живота стопа морталитета била је између 20 и 40%. J. Bodel, „Dealing with the Dead: Undertakers, Executioners and Potter’s Fields in Ancient Rome“, *Death and Disease in Ancient City* (ed. V. M. Hope, E. Marshall), London & New

крај овоземаљског и почетак загробног живота био је сахрана. Да би се избегло да се дух „наљути“ и „врати“ из подземног света, било је неопходно правилно организовати сахрану и спровести одговарајуће ритуале и церемоније. Са друге стране, из дела римских писаца се стиче утисак да је однос према покојницима неретко био немаран. Често су тела преминулих остајала непокопана или сахрањивана без адекватног обреда. Тако на пример, Плиније Млађи у писму пријатељу Албину, пише: „Оданост у пријатељству је толико ретка, а заборав на мртве толико уобичајен, да бисмо морали подићи своје споменике и предвидети све обавезе наших наследника.“³ Забринуте за покојнике, третман њихових земних остатака, „квалитет“ њиховог загробног живота, али и имовинска права живих, римски законодавци, свештеници, претори и правници су настојали да уреде правне последице сахране. Тако су уобличена правна правила која прописују ко сноси трошкове сахране, како се организује погребна процесија, шта се и под којим условима сматра за гробно место, као и то како римски грађанин може накнадити трошкове које је имао поводом организовања сахране од онога ко је био дужан да то учини. Како би уредио имовинске последице сахране претор је увео посебну тужбу путем *Edictum de sumptibus funerum*.⁴

2. РАНИ РАЗВОЈ

У старом Риму је постојао одређен круг лица који имају обавезу да сахране покојника. То су најчешће били они који добијају целу или део заоставштине,⁵ али у крајњој линији и повериоци који се из ње намирују.⁶ Проблем се јавља када сахрану организују лица ван групе обавезних. Тада настаје потреба да се организатору омогући накнада учињених трошкова. У периоду пре настанка *actio funeraria*,⁷ у ту сврху су коришћене *actio familiae*

York 2000, 129; M. Carroll, „Infant Death and Burial in Roman Italy“, *Journal of Roman Archaeology* 24 (2011) (ed. J. H. Humphrey, J. Trimble), Cambridge 2011, 102–103.

³ Epistulae Liber sextus 10.5. „C Plinius Albino Sio S: Tam rara in amicitis fides, tam parata oblivio mortuorum, ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria exstruere omniaque heredum officia praesumere.“ https://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost02/PliniusMinor/pli_ep06.html, 7.10.2021.

⁴ O. Lenel, *Das Edictum Perpetuum* (2. Auflage), Leipzig 1907, Tit. XVI § 94, 182–183.

⁵ Suzanne Dixon, „Family“, *The Oxford Handbook of Roman Law and Society*, Oxford 2016, 467.

⁶ D.11.7.12.4; Cic. Leg. II 48.

⁷ О конкретној тужби, Паул пише XXI *De sepulchris et lvgendis*: 10. *Qui alienum mortuum sepelierit, si in funus eius aliquid impenderit, recipere id ab herede uel a patre uel a domino potest.* [10. Тко сахрани туђег мртваца, ако је приликом сахране нешто утрошио, има право тражити накнаду од насљедника, оца или власника (господара).]; I. Paulus, *Sententiae* (priredio i preveo A. Romac), Zagreb 1989, 74–75.

erciscundae,⁸ *actio de dote*,⁹ *actio mandati*¹⁰ и *actio negotiorum gestorum*.¹¹ То објашњава супсидијарни карактер *actio funeraria*, о коме Лабенон говори (D.11.7.14.12), тим пре што су набројане тужбе постојале пре *actio funeraria* и што су наставиле да постоје и након њене појаве.

Преовладава став,¹² поткрепљен у изворима,¹³ да се накнада тих трошкова пре увођења посебне тужбе, постизала углавном путем *actio negotiorum gestorum*. Како знамо да је преторска тужба из пословодства без налога настала едиктом *de negotiis gestis* у позној републици, а цивилна тужба између 75. и 44. године пре н. е.,¹⁴ можемо претпоставити да у време настанка тужби из пословодства без налога *actio funeraria* још увек не постоји.¹⁵ Потреба за настанком тужбе *actio funeraria* може бити двојака. Унгер сматра да је *actio funeraria* имала другачије карактеристике у односу на најстарије типове пословодства без налога (процесно заступање, управљање имовином и туторство)¹⁶ – што се може објаснити проширивањем круга лица која су почела да сахрањују покојнике, али пре свега мотивима којима су се водили, а који су у колизији са основним начелима пословодства без налога. На исто становиште стаје и Жирар који сматра да иако блиска пословодству без налога, *actio funeraria* омогућава утужење учињених трошкова када је нпр. тужилац поступио супротно вољи наследника, чиме се одражава њена флексибилност.¹⁷ Са друге стране, Цветковић-Ђорђевић, верује да је реч о две

⁸ D.11.7.14.12.

⁹ D.11.7.30.

¹⁰ D.11.7.14.15.

¹¹ D.3.5.3.pr, D.3.5.3.6.

¹² M. Kaser, *Roman private law* (translated by R. Dannenbring), Pretoria 1984, 232; N. Cloete, „Some Remarks on the Nature of and Liability for Funeral Expenses in Roman Law“, *Journal for Juridical Science* Vol. 14 No. 2, Bloemfontein 1989, 63–64.

¹³ D.3.5.3.pr. *Ulpianus libro decimo ad edictum Ait praetor: "Si quis negotia alterius, sive quis negotia, quae cuiusque cum is moritur fuerint, gesserit: iudicium eo nomine dabo."* [Претор каже: „Ако је неко управљао пословима другог или је управљао његовим пословима у време његове смрти, ја ћу одобрити тужбу по том основу“.]

¹⁴ В. Цветковић-Ђорђевић, *Negotiorum gestio у римском праву с освртом на српско право*, Београд 2020, 23.

¹⁵ Бакленд и Мекнер стају на супротно становиште. Они сматрају да је *actio funeraria* постојала много пре него што се развио институт пословодства без налога, а да при томе не пружају аргументацију за овакву тврдњу; такав став оповргава Унгер и сматра да је немогуће утврдити да је *actio funeraria* постојала као самостална тужбе пре него што је издат *Edictum de negotiis gestis*, тим пре што је реч о старом едикту чије су прве модификације датиране у II век пре н. е. W. W. Buckland, A. D. McNair, *Roman Law and Common Law – a Comparison in Outline*, Cambridge 1952, 335; O. Unger, *Actio Funeraria*, Berlin 2018, 161.

¹⁶ O. Unger, 162.

¹⁷ P. Fr. Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*, Paris 1918, 638.

различите тужбе које штите различите интересе – *actio negotiorum gestorum* приватне, а *actio funeraria* јавне.¹⁸

Када говори о историјату *actio funeraria*, Унгер повлачи још једну паралелу, која нам се чини мало вероватном. Наиме, он на основу Ленелове реконструкције текста формуле *actio funeraria* и *actio iniuriarum*, настале око 200. године пре н. е, поставља питање да ли је једна тужба проистекла из друге или пак обе тужбе имају заједничко порекло?¹⁹ Не може се оспоравати да су формуле сличне и да обе тужбе немају *intentio*, а да је *condemnatio* заснован *in aequum*. Међутим, то и даље не можемо сматрати довољном аргументацијом за такву тврдњу. Сличност није таква да би се могло рећи да је текст формуле једне тужбе порекопиран у формулу друге. Илустрације ради, наводимо Ленелову реконструкцију текста обе формуле:

*Quod A^s A^s in funus L. Titii sumptum fectt, q. d. r. a, quantae pecuniae aequum tibi uidebitur N^m N^m ei eo nomine condemnari, tantam pecuniam, iudex N^m N^m A^o A^o c. s. n. p. a.*²⁰

*Quod dolo malo N^m N^m A^o A^o pugno malo percussa est, q. d. r. a., quantam pecuniam uobis bonum aequum uidebitur ob eam rem N^m N^m A^o A^o condemnari, dumtaxat HS, tantam pecuniam, si non plus quam annus est, cum de ea re experiundi potestas fuit, recuperatores, N^m N^m A^o A^o c. s. n. p. a.*²¹

3. ACTIO FUNERARIA И ACTIO DE DOLO

Читајући Дигеста се стиче утисак да време настанка тужбе можемо одредити на период од 66. године пре н. е. до 130. године н. е. – као године у којој је Салвије Јулије саставио *Edictum perpetuum* и тиме заокружио правничку активност претора, после чега није више било могуће увођење хонорарних тужби. Претпоставку да је *actio funeraria* настала након 66. године пре н. е. базирамо на следећем параграфу:

D.11.7.14.2. *Ulpianus libro 25 ad edictum: Si cui funeris sui curam testator mandaverit et ille accepta pecunia funus non duxerit, de dolo actionem in eum dandam Mela scripsit ...*²² [Ако тестатор именује некога да му

¹⁸ В. Цветковић-Ђорђевић, 85.

¹⁹ О. Unger, 162.

²⁰ О. Lenel, 183.

²¹ *Ibid.*, 321.

²² <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 22.10.2021.

организује сахрану и особа прими новац, али не организује сахрану, Мела је написао да је дата тужба за превару. ...]

Римски правник Фабије Мела,²³ Лабеонов и Августов савременик, коментаришући ситуацију у којој је тестатор именовано одређено лице да након његове смрти организује сахрану и за то му унапред платио, а лице не испуни преузету обавезу, сматра да у том случају наследницима стоји на располагању тужба због преваре – *actio de dolo*.²⁴ Њена важна одлика је супсидијарност – стајала је на располагању оштећеном само уколико није имао могућност да користи друго процесно средство. На основу Мелиног навода извлачимо битан закључак. Разматрана ситуација се збила након увођења *actio de dolo*, а пре настанка *actio funeraria*, јер у супротном не би била узимана у обзир могућност подизања *actio de dolo*. Та тужба је настала 66. године пре н. е, за време претуре Гаја Аквилија Гала, Цицероновог пријатеља и савременика. То је *terminus post quem* настанка *actio funeraria*.

4. *ACTIO FUNERARIA* И *ACTIO NEGOTIORUM GESTORUM*

За одређивање времена у коме је *actio funeraria* настала значајни су нам и ставови римских правника Требација и Прокула:

D.11.7.14.11. *Ulpianus libro 25 ad edictum: Si quis, dum se heredem putat, patrem familias funeraverit, funeraria actione uti non poterit, quia non hoc animo fecit, quasi alienum negotium gerens: et ita Trebatius et Proculus putat. Puto tamen et ei ex causa dandam actionem funerariam.*²⁵ [Ако неко сахрани патерфамилијаса мислећи да је наследник, не може покренути тужбу за накнаду трошкова сахране, јер није имао намеру да обавља туђи посао; тако мисле Требације и Прокул. Ипак сматрам да му у том случају треба дати *actio funeraria*.]

Улпијан у свом делу полемисе да ли се и у којој мери *actio funeraria* поклапа са *actio negotiorum gestorum*. Читајући Дигеста, сазнајемо ставове Требација и Прокула који коментаришу ситуацију у којој је одређено лице

²³ A. Berger, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia 1953, 580; W. Kunkel, *Herkunft und soziale Stellung der römischen Juristen*, Köln Weimar Wien 2001, 116.

²⁴ *Actio doli (de dolo)* је тужба против преваре (*dolus, dolus malus*), коју је увео претор Гај Аквилије Гал 66. године пре н. е. Спада у категорију *actiones in factum*, била је деликтног карактера и повлачила инфамију. Могла се подићи у року од годину дана (*intra annum utilem*) – након Константина у року од три године, од тренутка када је превара учињена. Због своје општости Цицерон је назива „мрежом за хватање сваке зле намере.“ A. Berger, 343; M. Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb 1980, 307.

²⁵ <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 22.10.2021.

сахранило патерфамилијаса у заблуди да је његов наследник. Они сматрају да на *actio funeraria* треба применити услове за тужбу из пословодства без налога, те да у наведеном примеру нема места тужби, с обзиром на то да је лице поступало у вери да је наследник, како би након тога учињени трошак подмирило из заоставштине.

Одлика института пословодства без налога је постојање намере пословође да обавља туђи посао (*animus aliena negotia gerendi*).²⁶ С обзиром на то да је у наведеном одломку лице веровало да предузима „свој“ посао – мислећи да се налази у положају универзалног сукцесора, Требације и Прокула сматрају да нема право на тужбу. Ти правници желе да режим тужбе из пословодства без налога прошире и на *actio funeraria*. Међутим, изгледа да њихово мишљење није однело превагу, што сазнајемо из Улпијановог другачијег става. Извор је значајан јер указује на чињеницу да је *actio funeraria* постојала за живота Требација (умро кратко после 4. године н. е)²⁷ и Прокула (рођен између 20. године пре н. е. и 10. године н. е)²⁸, јер су они о њој писали. Осцилације у ставовима говоре у прилог томе да јуриспруденција још увек није одредила услове под којима се тужба може подићи, што би указивало на њено недавно увођење.

Клоет²⁹ сматра да је немогућност примене института пословодства без налога последица тога што није јасно да ли се имовина покојника, од тренутка смрти до тренутка прихвата наслеђа, сматра правним лицем или не. Он свој став објашњава тиме што се *negotium alienum* може обављати само у корист физичког или правног лица, као јединих носилаца права и обавеза; није било могуће деловати као *gestor* наследника пре његовог прихвата наследства, јер се није могла искључити могућност да нико од наследника не затражи / не прихвати заоставштину, што се често дешавало у Риму, имајући у виду да је неретко била инсолвентна.³⁰

Довођење у везу *actio funeraria* и *actio negotiorum gestorum* – као две блиске тужбе,³¹ потврђује напред изнети став да је у ранијем периоду пре

²⁶ „Израз *animus aliena negotia gerendi*, о коме се у теорији често расправља, у римским изворима присутан је само на три места: једном у оквиру тужбе *negotiorum gestorum* (D.3.5.44.2) и два пута у вези са тужбом *funeraria* (D.11.7.14.7. и D.11.7.14.11).“ В. Цветковић-Ђорђевић, 45.

²⁷ W. Kunkel, 28.

²⁸ *Ibid.*, 126.

²⁹ N. Cloete, 65–66.

³⁰ *Ibid.* 66.

³¹ Ph. J. Thomas, „The Actio Funeraria“, *Ex Iusta Causa Traditum. Essays in Honour of Eric Pool* 2005 (11-1), *Fundamina editio specialis*, Pretoria 2005, 322; P. J. du Plessis, *Borkowski's Textbook on Roman Law*, Oxford 2020, 317; S. Lohsse, „Riccobono e la

настанка *actio funeraria*, *actio negotiorum gestorum* била на располагању организатору сахране за накнаду учињених издатака.³² Закључак се базира и на параграфу из Дигеста према коме ће претор одобрити тужбу из пословодства без налога ако је неко управљао пословима другог или је управљао његовим пословима у време његове смрти.³³ Евентуалну дилему разрешава Улпијан који пише да организовањем сахране и сахрањивањем преминулог „настаје“ облигациони однос између покојника (не наследника) и лица које је приредило погреб³⁴ – дакле, да је сношење трошкова сахране везано за правне послове који настају после смрти, али се фингира да је то у тренутку пре гашења правне способности. Разлог те норме можемо објаснити потребом римских правника да истакну да се трошкови сахране намирују по правилу из заоставштине преминулог.³⁵

5. *ACTIO FUNERARIA* И ЛАБЕОН

Засигурно можемо рећи да *actio funeraria* постоји као самостална преторска тужба у време Лабеоноа, који је умро између 10. и 21. године после Христа.³⁶ Закључак базирамо на следећим параграфима Дигеста:

D.11.7.14.12–13. *Ulpianus libro 25 ad edictum: 12. Labeo ait, quotiens quis aliam actionem habet de funeris impensa consequenda, funeraria eum agere non posse: et ideo si familiae erciscundae agere possit, funeraria non acturum: ... 13. Idem labeo ait, si prohibente herede funeraveris testatorem, ex causa competere tibi funerariam: quid enim si filium testatoris heres eius prohibuit? Huic contradici potest: "Ergo pietatis gratia funerasti". Sed pone me testatum: habiturum me funerariam actionem: de suo enim expedit mortuos funerari. ...*³⁷ [12. Лабео каже да кад год неко може да користи другу тужбу за наплату погребних трошкова, он не може подићи тужбу *funeraria*; ако може подићи тужбу *familiae erciscundae*, не треба да подиже тужбу *funeraria* ... 13. Лабео каже да, иако сахраниш

negotiorum gestio“, *L'eredità di Salvatore Riccobono; Atti Dell 'Incontro Internazionale di Studi* (ed. M. Varvaro), Palermo 2019, 223–224.

³² Занимљиво је да Цимерман сматра да је у каснијим вековима дошло до спајања две тужбе – *actio negotiorum gestorum* и *actio funeraria*. R. Zimmermann, *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Pretoria 1990, 448–449.

³³ D.3.5.3.pr, D.3.5.3.6.

³⁴ D.11.7.1. *Ulpianus libro 10 ad edictum: Qui propter funus aliquid impendit, cum defuncto contrahere creditur, non cum herede.* [Свако ко нешто потроши на сахрану држи се да је (као да је) у уговорном односу са покојником, а не са наследником.].

³⁵ N. Cloete, 63.

³⁶ W. Kunkel, 114.

³⁷ <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 26.11.2021.

оставиоца упркос забрани наследника, доступна ти је тужба *funeraria* уколико је то оправдано; али шта ако је наследник то забранио оставиоцевом сину? Можеш му одговорити: „Сахранио сам га из пијетета“. Ако ми то нареди пред сведоцима: (каже Лабеон) могу да поднесем тужбу *funeraria*; јер је најбоље да се мртви сахрањују о свом трошку. ...]

Читајући Лабеона стиче се још једном утисак о вези тужбе из пословодства без налога и *actio funeraria*. Иако је јасно да у тренутку у коме Лабеон пише, *actio funeraria* постоји као самостална преторска тужба, очигледно је да су је класични римски правници још увек доживљавали као конкуренцију тужби из пословодства без налога. На основу тога можемо извести два закључка. Први, да је свакако у периоду пре настанка, тј. осамостаљења *actio funeraria*, организатор сахране за накнаду учињених трошкова имао на располагању тужбу из пословодства без налога. Други, да је у годинама у којима Лабеон пише реч о релативно „младој“ тужби те да он сматра да треба дефинисати њене особености и оно што је јасно раздваја од тужбе из пословодства без налога, чиме се брани потреба за њеним постојањем. Лабеон стаје на становиште да треба омогућити утужење учињених трошкова, не обазирјући се на строга правила пословодства без налога, те да је то оно што јасно раздваја две правне установе. *Actio funeraria* је створена ради утужења трошкова сахране коју је организовао онај ко то није био дужан, не само без обзира на то да ли је он сам мислио да има ту обавезу, већ и онда када је то учинио против воље наследника;³⁸ због тога посматрани однос можемо сматрати као *sui generis* извор облигације.³⁹

На основу наведеног праграфа Бакленд верује да је тужба настала за случајеве када *heres* занемари своје обавезе према покојнику или је одсутан.⁴⁰ Међутим, не треба заборавити да није само наследник по цивилном праву био обавезан да сноси трошкове сахране, већ и наследник по преторском праву, узукапијент, као и поверилац. Стога ће пре бити да се правило D.11.7.14.13. односи на сваког ко има обавезу сахрањивања, а не само на цивилног наследника.

³⁸ D.11.7.14.13, D.11.7.14.15, D.11.7.14.16; E. G. Lorenza, „The Negotiorum Gestio in Roman Law and Modern Civil Law“, *Cornell Law Review* 13/2, New York 1928, 195; Ромас, *Римско право*, Zagreb 1981, 336.

³⁹ D.44.7.1. pr. *Gaius libro secundo aureoru: Obligationes aut ex contractu nascuntur aut ex maleficio aut proprio quodam iure ex variis causarum figuris.*

⁴⁰ W. W. Buckland, *A Text-Book of Roman Law From Augustus to Justinian*, Cambridge 1921, 540.

6. НЕПОСРЕДНИ ПОВОД УВОЂЕЊА *ACTIO FUNERARIA*

Верујемо да се у преторовим мотивима за настанак тужбе налази кључ и за ближе одређење тренутка у коме је тужба настала:

D.11.7.12. *Ulpianus libro 25 ad edictum: 2. Praetor ait: "Quod funeris causa sumptus factus erit, eius recipiendi nomine in eum, ad quem ea res pertinet, iudicium dabo."* 3. *Hoc edictum iusta ex causa propositum est, ut qui funeravit persequatur id quod impendit: sic enim fieri, ne insepulta corpora iacerent neve quis de alieno funeretur.*⁴¹ [2. Претор каже: „Када се утроше средства за сахрану, даћу тужбу за њихову надокнаду против онога чија је дужност била да то учини“. 3. Тај едикт је издат из праведних побуда, да би неко ко је организовао сахрану могао да утужи своје трошкове. Он осигурава да лешеве не остану несахрањени и да нико не буде сахрањен на туђ рачун.]

Претор је *actio funeraria* давао лицу које утроши одређена средства за сахрану преминулог. Према Улпијану, мотиви, којима се претор водио приликом установљавања тужбе, су двојаки: на првом месту он истиче да је едикт издат *ex iusta causa* да се покојници не би сахрањивали о туђем трошку; на другом месту, да тела преминулих не остану несахрањена. Иако делује да је економски моменат доминантан за увођење тужбе, занимљив је и њен здравствени, односно санитарни аспект. У наведеном одломку изражена је брига вршиоца власти да несахрањена тела не стварају комуналан неред у граду и не постану извор заразе и ширења болести.

Као што смо напред истакли, сматрамо да је *actio funeraria* највероватније настала након 66. године пре н. е. Истовремено, извесно је да је она постојала у време у коме је радио Требације, који је о њој писао, а који је умро око 4. године после Христа. Претпостављамо да су на преторову одлуку да установи конкретно процесно средство претежно утицали догађаји из 23. и 22. године пре н. е.⁴² који су се збили у Риму и Италији. Реч је о епидемији куге и поплави. Опис њихових разорних ефеката и утицаја на римско друштво, сазнајемо из дела римског историчара Касија Диона (лат. *Lucius Cassius Dio*) „*Historia Romana*“:

⁴¹ <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 22.10.2021.

⁴² W. Scheidel, „Disease and Death in the Ancient City of Rome”, *The Cambridge Companion to Ancient Rome, Part I – Inhabitants* (ed. P. Erdkamp), Cambridge 2013, 45–59; . F. P. Retief, L. Cilliers, „Burial Customs and the Pollution of Death in Ancient Rome: Procedures and Paradoxes“, *Acta Theologica Supplementum* 7/26/2, Bloemfontein 2006, 131; D. Favro, *The Urban Image of Augustan Rome*, Cambridge 1996, 113; A. K. Bowman, E. Champlin, A. Lintott, *The Cambridge Ancient History Volume X: The Augustan Empire, 43 B.C.–A.D. 69 (second edition)*, Cambridge 1996, 87.

Cassius Dio Lib.53.33.4. и 5: Ливија је, сада, била оптужена да је изазвала Марцелову смрт, јер је он био дражи од њених синова; али је оправданост ове сумње постала предмет контроверзе због њеног карактера и те и наредне године, које су се показале толико нездравим да је велики број њих погинуо током њих. И, као што се обично дешава да се неки знак појави пре оваквих догађаја, тако је и овом приликом у граду ухваћен вук, ватра и невреме оштетили су многе грађевине, а Тибар је, подижући се, однео дрвени мост и град учинио пловним за чамце током три дана.⁴³

Cassius Dio Lib. 54.1.3.1. и 2: Следеће године, у којој су Марко Марцел и Луције Арунције били конзули, град је поново потопљен изливањем реке, а многи објекти су погођени громовима, посебно статуе у Пантеону, тако да је копље чак испало из Августове руке. Помор је беснео широм Италије, тако да нико није обрађивао земљу, а претпостављам да је тако било и у страним крајевима. Римљани су, дакле, доведени у страшну невољу због болести и последичне глади, веровали су да су их ове недаће задесиле ни због чега другог, него због тога што у то време такође нису имали Августа за конзула.⁴⁴

Први низ трагичних догађаја које описује Касије Дион збио се 23. године пре н. е. у Риму. Он каже да су та и наредна година биле толико „нездраве“ (алудирајући на епидемију која је владала) да је велики број грађана изгубио живот. Као увертира масовног страдања грађана Рима – како верује писац услед гнева богова, у граду је ухваћен вук, дошло је до пожара и невремена које је узроковало поплаве. Из описа наредне – 22. године пре н. е, сазнајемо да се епидемија проширила на целокупну Италију и да су њене размере биле апокалиптичне. Велики број људи је умро. Услед масовног обољевања становништва стала је целокупна привредна активност, доминантно базирана на пољопривреди. Они који су преживели налет епидемије умирала су од глади. Бројни извори сведоче о томе да су тела преминулих у Риму и иначе често остајала непокопана или да су остављена на улицама да их поједу пси, те да су градски едили тела прикупљали и спаљивали у масовним гробницама ван зидина града.⁴⁵ То је морало изгледати још страшније у време великих помора. Римљани су услед примитивног познавања медицине те догађаје приписали вишој сили, чији се гнев обрушио на Рим и Италију, јер Октавијан Август није изабран за конзула, чиме је прекршена воља богова.

⁴³ https://penelope.uchicago.edu/Thayer/e/roman/texts/cassius_dio/53*.html, 25.11.2021.

⁴⁴ https://penelope.uchicago.edu/Thayer/e/roman/texts/cassius_dio/54*.html, 25.11.2021.

⁴⁵ A. Scobie, „Slums, Sanitation and Mortality in the Roman World”, *Klio* 68/1986, 418–419.

Имајући у виду процес у коме се делатношћу претора развијало римско право, као и претходно омеђен историјски период, верујемо да су ти догађаји одлучујуће утицали на њега да створи *actio funeraria*. Суочен са масовним умирањем, као и чињеницом да велики број лица није имао могућност да утужи учињене трошкове сахрањивања према претходно постојећим правилима, сматрамо да је претор у годинама тих догађаја или непосредно након њих донео *Edictum de sumptibus funerum* којим је уведена *actio funeraria*.

7. ЗАКЉУЧАК

Разлози који су условили настанак *actio funeraria* тицали су се оних који су сахрањивали преминуле (а нису били то обавезни) и потребе да се они обештете, јер постојећи систем тужби није могао адекватно да одговори на нарастајуће изазове. Претходно правно решење тог проблема било је остваривање накнаде трошкова сахране кроз институт пословодства без налога. Као што смо видели, оно се показало као неадекватно и непримењиво на новонастале правне и друштвене изазове. Институт пословодства без налога је суштински утицао на постојање и обликовање тужбе за накнаду трошкова сахране и она се, као посебна правна установа, правничком делатношћу претора, „издвојила“ из њега. Претор је био принуђен да интервенише у тој области и створи самосталну тужбу за накнаду трошкова сахране – *actio funeraria*. Она је имала ширу примену од тужбе из пословодства без налога из два разлога. Прво, њу је могао подићи и онај тужилац који је сматрао да обавља свој посао, односно да је дужан да организује сахрану. Друго, трошкови су били утуживи чак и кад су предузети против воље онога ко је дужан да их сноси. Мотиви којима се претор водио када је установио *actio funeraria* су да се нико не сахрањује о „туђем“ трошку, али и да посмртни остаци не остану непокопани због страха од тога да се издаци сахране не могу надокнадити.

На основу ставова римског правника Меле, следи да је *actio funeraria* настала након *actio de dolo*, која је уведена 66. године пре н. е. С друге стране, на основу сачуваних Требацијевих, Прокулових и Лабеонових ставова, недвосмислено знамо да је за њиховог живота *actio funeraria* постојала као самостална преторска тужба. Опредељујући моменат у коме је тужба настала, био је вероватно 23. и 22. године пре н. е. Масовна умирања у Риму и Италији као последице епидемије и поплаве тих година, деловале су на претора да прошири одговорност за накнаду трошкова, утиче на свест својих суграђана и што брже сахрањивање преминулих.

8. ЛИТЕРАТУРА

1. Berger, A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia 1953.
2. Bodel, J., „Dealing with the Dead: Undertakers, Executioners and Potter’s Fields in Ancient Rome“, *Death and Disease in Ancient City* (ed. V. M. Hope, E. Marshall), London & New York 2000.
3. Bowman, A. K., Champlin, E., Lintott, A., *The Cambridge Ancient History Volume X: The Augustan Empire, 43 B.C–A.D. 69 (second edition)*, Cambridge 1996.
4. Buckland, W. W., *A Text-Book of Roman Law From Augustus to Justinian*, Cambridge 1921.
5. Buckland, W. W., A. D. McNair, *Roman Law and Common Law – a Comparison in Outline*, Cambridge 1952.
6. Girard, P. Fr., *Manuel élémentaire de droit romain*, Paris 1918.
7. Zimmermann, R., *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Pretoria 1990.
8. Kaser, M., *Roman private law*, translated by R. Dannenbring, Pretoria 1984.
9. Kunkel, W., *Herkunft und soziale Stellung der römischen Juristen*, Köln Weimar Wien 2001.
10. Lorenza, E. G., „The Negotiorum Gestio in Roman Law and Modern Civil Law“, *Cornell Law Review* Vol. 13 Iss. 2, New York 1928.
11. Lohsse, S., „Ricobono e la negotiorum gestio“, *L’eredità di Salvatore Ricobono; Atti Dell ’Incontro Internazionale di Studi* (ed. M. Varvaro), Palermo 2019.
12. Dixon, S., „Family“, *The Oxford Handbook of Roman Law and Society*, Oxford 2016.
13. Plessis, du P. J., *Borkowski’s Textbook on Roman Law*, Oxford 2020.
14. Retief, F. P., Cilliers, L., „Burial Customs and the Pollution of Death in Ancient Rome: Procedures and Paradoxes“, *Acta Theologica Supplementum* 7/26/2, Bloemfontein 2006.
15. Romac, A., *Rimsko pravo*, Zagreb 1981.
16. Scobie, A., „Slums, Sanitation and Mortality in the Roman World“, *Klio* 68/1986.
17. Scheidel, W., „Disease and Death in the Ancient City of Rome“, *The Cambridge Companion to Ancient Rome, Part I – Inhabitants* (ed. P. Erdkamp), Cambridge 2013.
18. Thomas, Ph. J., „The Actio Funeraria“, *Ex Iusta Causa Traditum. Essays in Honour of Eric Pool* 2005 (11-1), *Fundamina editio specialis*, Pretoria 2005.
19. Unger, O., *Actio Funeraria*, Berlin 2018.
20. Favro, D., *The Urban Image of Augustan Rome*, Cambridge 1996.

21. Harries, J., „Roman Law Codes and the Roman Legal Tradition”, *Edinburgh Studies in Law 3, Beyond Dogmatics – Law and Society in the Roman World* (ed. J. W. Cairns, P. J. du Plessis), Edinburgh 2007.
22. Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb 1980.
23. Carroll, M., „Infant Death and Burial in Roman Italy“, *Journal of Roman Archaeology* 24 (2011) (ed. J. H. Humphrey, J. Trimble), Cambridge 2011.
24. Цветковић-Ђорђевић, В., *Negotiorum gestio у римском праву с освртом на српско право*, Београд 2020.
25. Cloete, N., „Some Remarks on the Nature of and Liability for Funeral Expenses in Roman Law“, *Journal for Juridical Science* 14/2, Bloemfontein 1989.

9. АНТИЧКИ ИЗВОРИ

1. Justinianus, *Digesta*.
2. Lenel, O., *Das Edictum Perpetuum* (2. Auflage), Leipzig 1907.
3. Paulus, I., *Sententiae* (priređio i preveo A. Romac), Zagreb 1989.
4. Cicero, M. T., *De Legibus*.

Vukašin STANOJLOVIĆ

Teaching Fellow

University of Belgrade

Faculty of Law

ORIGIN OF THE *ACTIO FUNERARIA*

Summary

The Roman funeral supposed to ensure the peaceful transition of the deceased's soul to eternity. However, it also gave birth to obligations for those who were obliged to perform and rights for those who organized it, although they were not obliged to do so. Ensuring that they did not bear the burden of the funeral costs, the praetor created a special lawsuit – *actio funeraria*, which enabled the funeral organizer to reimburse its costs. The aim of this paper is to investigate the reasons that led to the emergence of lawsuit, as well as to try to determine when it arose.

Results indicate the following. The previous legal solution of the reimbursement of funeral costs problem was the institute of *negotiorum gestio*, which influenced the formation of *actio funeraria*. However, *negotiorum gestio* appeared to be inadequate and inapplicable to emerging legal and social challenges. *Actio funeraria* had a wider application than a lawsuit from *negotiorum gestio* for two reasons. First, it could have been raised by the prosecutor who considers that he was performing his duty, i.e., that he was obliged to organize the funeral. Second, the costs were suable even when they were incurred against the will of the person obliged to bear them. The motives of praetor in the establishing the *actio funeraria* were that no one is buried at "someone else's" cost, but also that the bodies do not remain unburied for fear that the funeral expenses cannot be reimbursed.

Based on the views of the Roman jurist Mela, it follows that the *actio funeraria* originated after the *actio de dolo*, which was introduced in 66 BC. On the other hand, based on the preserved views of Trebatius, Proculus and Labeon, we certainly know that the *actio funeraria* existed as an independent praetorian lawsuit during their lives. The defining moment in which the lawsuit arose was probably the 23 and 22 BC. Mass deaths in Rome and Italy as a consequence of the epidemic and floods those years, influenced the praetor to expand responsibility for reimbursement of funeral costs and to affect his fellow citizens to bury the dead as soon as possible.

The paper uses linguistic, historical and systematic interpretation of passages D.11.7.12.2–3, D.11.7.14.2. and D.11.7.14.11–13.

Keywords: *Actio funeraria*. – *Actio negotiorum gestorum*. – *Actio de dolo*. – Reimbursement of funeral costs. – Epidemic.